

Шановні Друзі в контексті вивчення наукової проблеми «Галицьке Королівство у складі Священної Римської(1772-1867рр.) та Австро-Угорської(1867-1918рр.) імперії, сьогодні 22 жовтня 2021 року в Інституті Східної Європи розглянемо дослідження історика Віктора Ідзя «Полк «Українські Січові Стрільці»(1914-1918рр.) та його участь в українському державотворенні у першій чверті ХХ століття», яке супроводжується фото джерелами.

Дослідження вперше засобами сучасної історичної науки робиться глибокий, фактологічний аналіз архівних та військово-письмових джерел, наукових праць, більшість яких під таким кутом зору досліджує військове бойове формування Галицького Королівства з українців «Полк Українські Січові Стрільці» (1914-1918рр.)» та його участь в українському державотворенні ЗУНР та УНР у першій чверті ХХ століття.

З фото-джерелами можна познайомитися в кінці праці, з самою працею у повному обсязі у Львівській національній науковій бібліотеці імені Василя Стефаника, на сайті Інституту Східної Європи та вже у мережі ФСБУК.

Віктор Ідзьо

Полк Українські Січові Стрільці (1914-1918рр.) та його участь в українському державотворенні у першій чверті ХХ століття. ©

Військове формування Австро-Угорської імперії та Галицького Королівства «Полк Українські Січові Стрільці (УСС)» - назавжди закарбувалася подвигами в українській військовій історії [1,с.3-10].

Полк Українські Січові Стрільці, військово формування Галицького Королівства, своєю мужністю та прикладом в епоху Першої світової війни для всіх українців, закарбував нову добу, нову еру героїчної боротьби за відновлення української державності, в першу чергу переростання Галицького Королівства в незалежну Західно-Українську Народну Республіку (ЗУНР)...

В українській історії першої чверті ХХ століття так склалося, що власне січове стрілецтво стало тією першою жертвою, яка була покликана на вітар української незалежності. Однак самопожертва січових стрільців була марною, оскільки впродовж наступних десятиліть приклад полку УСС надихав тисячі українських героїв до боротьби за кращу долю українського народу [2,с.4-15].

Історичний шлях створення українського війська Легіону УСС був складним... В цей час у Галицькому Королівстві яке було у складі Австро-Угорської імперії, розпочалась активізація українського громадсько-політичного життя. Це стало можливим після революційних подій 1848 року, які привели до встановлення і впровадження в Австро-Угорщині нового ладу - конституційної монархії. В цей час у гострій боротьбі з польським та москвофільськими впливами в Галицькому Королівстві формується українська громадська, а

згодом і галицька політична думка. З 1894 по 1912 роки в Галицькому Королівстві створюється організація національного спрямування, а в 1900 році за ініціативою адвоката К.Трильовського створюється товариство «Січ». До 1912 року в Галицькому Королівстві вже активно діяло до 1000 Січових осередків.

7 грудня 1912 року збори керівників національно-політичних організацій у Львові прийняли рішення, що у разі виникнення війни між Австрією та Росією, український народ Галицького Королівства має виступити на боці Австро-Угорщини. Кінцевим етапом цієї боротьби мало бути створення незалежної соборної Української держави. В цьому руслі розвивалася вся подальша діяльність молодіжних формувань в Галицькому Королівстві та Буковині. Найважливіша увага приділялася вивченню теорії та практики військової справи. 18 березня 1913 року у Львові створюється перше академічне товариство «Січові стрільці» на чолі якого стає В.Старосольський. Жіночою секцією керувала О.Степанів. Майже одночасно виникає ремісничо-стрілецьке товариство «Січові Стрільці II», яким керує Роман Дашкевич та військовий гурток «Стрільцький курінь» яким керує С.Горук. 28 червня 1914 року на вулицях Львова відбувся парад Стрільцьких товариств в якому взяли участь декілька тисяч їхніх членів. Це була перша офіційна демонстрація українського січового стрілецтва, української військової сили, українських національних намірів. Волею обставин в цей же день в столиці Боснії місті Сараєво, було вбито намісника австрійського престолу ерц-герцога Франца Фердинанда. 24 липня Австро-Угорщина оголосила війну Росії, а за чотири дні Сербії. 1 серпня 1914 року почалась Перша світова війна, одна з найбільших війн XX століття. Для координації спільних дій українських партій та організацій в час війни 2 серпня 1914 року було створено Головну Українську Раду, а 4 серпня Українську Бойову Управу на чолі з К.Трильовським. Одним із перших завдань, які постали на порядок денний Головної Української Ради було створення Українського військового легіону. Безпосередню організацію його доручено Військовій колегії в складі Т.Рожановського, М.Волошина, С.Шухевича та Д.Катамая. Таким чином 6 серпня 1914 року Головна Українська Рада та Українська Бойова Управа оголосили маніфест, за яким проголошувалося утворення нової військової організації «Українські Січові Стрільці».

На заклик Головної Української Ради та Української Бойової Управи для створення легіону зголосилося 28 тисяч українців. Однак австрійська влада дозволила мобілізувати всього 2 тис. 500 осіб. На прохання Головної Української Ради виділити для українського легіону 100 кадрових старшин-українців, Міністерство війни Австро-Угорщини зарахувало до УСС лише 16 старшин, які на той час ще перебували в запасі. Серед них М.Волошин, С.Горук, Г.Коссак, Т.Рожанковський, В.Дідушок, Д.Вітовський, С.Шухевич, Н.Гірняк, Р.Дудинський, С.Томашівський та інші [3,с.4-18].

Для озброєння новоствореного підрозділу Українська Бойова Управа отримала 1000 гвинтівок старої системи Верн, які були зняті з озброєння

Австрійської армії ще у 1888 році. Перша сотня Легіону УСС була сформована з львівських добровольців, її очолив І.Чмола. В швидкому часі утворено і інші сотні, які розділено на два курені під командуванням Д.Вітовського та Е.Коника. 3 вересня 1914 року в місті Стрию УСС Галицького Королівства присягнули на вірність імператору Францу Йосифу і були відправлені транспортом на збірні пункти в селах Страбичів та Горонда на Закарпатті. За Карпатами УСС пройшли нову реорганізацію. Загалом Легіон УСС складався з 10 сотень, які увійшли до двох з половиною куренів. Курені очолили чотарі М.Волошин, Г.Коссак та С.Шухевич. Після короткого військового вишколу стрільці мали бути відправлені на фронт, лінія якого проходила в Карпатах [5,с.6-19].

10 вересня для оборони сіл Верецьки Нижні та Гусне вислано сотню В.Дідушка. 17 вересня для розвідувальних дій в районі сіл Сянки, Висоцька, Ботелки і Соколик - сотню О.Семенюка. 20 вересня з таким же завданням відправлено на фронт сотню О.Бушкованого. Таким чином до кінця вересня 1914 року останні відділи УСС залишили збірні пункти. Впродовж 1914-1915 року в курені Легіону УСС звільняють села Славське, Лавочне, відзначаються в боях на горах Татарівка і Чиряк. Героїчною епопеєю УСС була битва на г. Маківка (28 квітня - 3 травня 1915 року) [4,с.167-170].

«Битва на Маківці – це перша велика спроба галицьких українців стати самим великим чинником історії, стати ковачами й творцями своєї будучини» - писала львівська газета «Діло» [6,с.12-19].

У квітня - червні 1915 року австрійські війська здійснили так звану Горлицьку операцію, під час якої Українські Січові Стрільці беруть участь у боях за Болехів, Галич, Семиківці і на початку липня досягли ріки Золотої Липи [7,с.4-10].

На початку липня 1915 року фронт зупинився над рікою Золота Липа. Цілий місяць курені УСС перебували в запасі 130 - і бригади австрійської армії [4,с.167-170].

23 липня 1915 року військово-формування Галицького Королівства легіон Українських Січових Стрільців відвідав наслідник австрійського престолу, майбутній останній імператор Австро-Угорської та Священної Римської імперії з 1916 по 1918 роки, ерц-герцог Карл Габсбург. Як наголошують історики: «Священна Римська імперія - від Карла Великого до Карла Габсбурга...» [8].

Використавши ситуацію, командування Українських Січових Стрільців звернулося до ерц-герцога Карла Габсбурга з проханням: «... Реформувати військово-формування Галицького Королівства Легіон в Полк Українських Січових Стрільців. Звернення підтримала Загальна Українська Рада.

9 серпня 1915 року влада Австро-Угорської держави, імператор Священної Римської імперії Франц Йосиф (у 1875 році він відновив для Австро-Угорської імперії цей традиційний титул для династії Габсбургів) офіційним наказом дав згоду на створення на основі легіону УСС - «Полку Українських Січових Стрільців Галицького Королівства чисельністю 1700 стрільців» [8].

На початку осені 1915 року курені полку Українських Січових Стрільців Галицького Королівства знову були введені в бойові дії на просторі між ріками Серет і Стрипа. У вересні російські частини з боями переправилися через ріку Стрипу в районі села Соکیلників і оточили три сотні куреня Г.Коссака. Лише героїчний спротив стрільців дав можливість підтягнути додаткові сили і в запеклій боротьбі відкинути противника назад за ріку Стрипу [4,с.167-170].

1 листопада 1915 року розпочалась кровова битва за село Семенківці. Росіяни стрімким контрнаступом прорвали австро-німецький фронт на лівому крилі 55 дивізії і захопили село. Австрійське командування кинуло на загрозову ділянку обидва курені полку Українських Січових Стрільців, які наступного дня з великими втратами змогли виправити становище і ліквідувати прорив росіян на фронті [8].

Після карпатської Маківки і битви біля міста Болехова це була третя велика битва полку Українських Січових Стрільців в якій вони отримали героїчну перемогу. Внаслідок виснажливої боротьби над рікою Стрипою залишки полку УСС було виведено в запасний район біля села Соснова над Збручем. На цих становищах полк Українські Січові Стрільці перебував всю зиму та весну 1916 року. Стрільцям і старшинам було дозволено короткі відпустки додому. Восени 1915 року на фронт, на хутір Тудинку, де розташовувався штаб полку, переїхала «Пресова Квартира». Вона розпочала активну культурно-просвітницьку роботу серед стрільців та старшин. Збираються матеріали до історії УСС, створюються вірші та пісні на стрілецьку тематику, засновуються журнали [8].

Біля села Сосніва, на позиції «Весела», стрільці розбудували сильні укріплення, призначені для сильної оборони. Однак стрімкий наступ російських військ на початку червня 1915 року змусив 55 дивізію залишити свої позиції і відступити в Бережани. Полк УСС, яким на той час командував підполковник А.Варивода, відійшов разом з австрійськими частинами і закріпився на горі Лисоня неподалік Бережан[8].

Перша сутичка з росіянами відбулася 12 серпня. Після кровопролитної боротьби сотні і курені полку УСС змушені були відступати під Бережани, але через деякий час за допомогою II куреня УСС, яким керував С.Горук, ситуацію на фронті вдалось виправити [4,с.167-170].

Особливо сильні бої відбулись 2 - 4 вересня з російським військом за гору Лисоню. Гора декілька разів переходила з рук в руки. Незважаючи на втрати стрільці відстояли свої позиції на Лисоні. Однак 29 вересня ситуація змінилася, оскільки росіяни зламали опір сусіднього угорського полку, зайшли в тил українському полку з боку села Потуторів і оточили полк УСС. В результаті кровопролитної боротьби за Лисоню в строю полку УСС залишилося всього 150 стрільців та старшин. Загальна кількість загиблих, раних та полонених досягла 700 осіб. Серед останніх сотники: Р.Сушко, А.Мельник, чотарі: Р.Кучабський, І.Андрух та багато інших... [4,с.167-170].

Рештки полку УСС були виведені в тил австрійської армії до сіл Пісочного та Розвадова, де на той час перебував недавно створений Вишкіл УСС. Ним командував 47 - літній отаман М.Тарнавський. 17 лютого після реорганізації і поповнення новобранцями полк УСС був знову відправлений на фронт біля села Куропатники. Його комендантом став австрійський підполковник Ф.Кікаль. Зважаючи на тогочасну ситуацію на фронті, командування австрійської армії перемістило полк УСС на запасну позицію біля с. Конюхів. Саме там 29 червня 1917 року полк УСС прийняв свій останній великий бій. Стоячи в запасі, командування було слабо інформоване про хід бою. В цей же час російські війська, прорвавши австрійську оборону, зайшли січовикам в тил і оточили майже весь особовий склад УСС. В результаті бою з 26 старшин в живих залишилося 9. Декілька сотень стрільців разом із важкопораним комендантом полку, підполковником Ф.Кікалем потрапили в полон. З понад 900 стрільців після Конюхівської трагедії в лавах УСС залишилося 444 бійці...

Як бачимо полк УСС Галицького Королівства виявив мужність та вірність у війні проти росіян імператору Францу Йосифу, про що йому доповів головнокомандувач ерц-герцог Карл Габзбург... Тому імператор Франц Йосиф вирішив віддячитися підданам Королівства Галичини і Володимирщини [9].

В цей же час у полку УСС на посаді сотника активно воював племінник імператора, ерц-герцог Вільгельм Габзбург (Іван Вишиваний), під орудою нового коменданта полку - полковника Мирона Тарнавського. Як засвідчують австрійські архівні джерела та преса, уже в 1916 році ерц-герцогу Вільгельму Габзбургу (Івану Вишивану), віденська імператорська влада готувала інтронізацію на короля Королівства Галичини і Володимирщини, про що засвідчує виданий імператором Францом Йосифом офіційний документ, який був опублікований у віденській урядовій пресі: «Про розширення Автономії Королівства Галичини і Володимирщини»... [9].

На початку 1917 року підсилений резервами полк УСС бере участь у боях за Козову, проходить рейдом тилами ворога через Купичинці, Бурнаків, Звиняч до с. Бурдиківців над Збручем. Однак анти-австрійські настрої та національне вільнодумство серед полку УСС призвели до швидкого відкликання М.Тарнавського від командування полком. На звільнене місце став сотник О.Микита. Під його командуванням полк УСС, перебуваючи у складі 55 австрійської дивізії, всередині лютого 1918 року вирушили у похід в центральну Україну. Як бачимо із архівних документів, наукових праць та тогочасної періодики діяльність української стрілецької організації нерозривно пов'язується з резервістами, які поповнювали лави полку УСС та їх культурно-мистецькими осередками. Ще на початку Стрілецької епопеї серед організаторів Легіону виникла ідея збирати матеріали і пам'ятки, які стануть в майбутньому основою для написання історії діяльності Січового стрілецтва. Ця справа була започаткована ще у Городні художником Ю.Буцманюком, який виготовив низку портретів та малюнків стрільців та старшин УСС [6,с.2-20; с.7,с.4-16].

У вересні 1914 року серед групи старшин виникла ідея створення спеціальної «Пресової Квартири», яка би займалася не тільки збором інформації для історії, а й культурно-виховною роботою [8].

Підтримка в діяльності пресового гуртка постійно відчувалася від професора І.Боверського, який не тільки допомагав матеріально, а й заснував у Відні архів Бойової управи. Весною 1915 року за дорученням Бойової управи до легіону УСС приїхав О. Назарук, який збирав відомості про життя стільців. Під його авторством в скорому часі вийшли роботи: «Слідами Українських січових стрільців», «Над Стрипою». Діяльність «Пресової Квартири» значно пожвавилася восени 1915 року, коли вона переїхала на лінію фронту в районі с. Семеківців. В цей час стрілецькі митці О.Курилас, І.Іванець, Ю.Назарук, О.Сорохтей, які залишили цілу серію художніх полотен на стрілецьку тематику. До цієї когорти відноситься також випускник Петербурзької школи та Краківської академії мистецтв, скульптор М.Гаврилко. Завдяки праці стрілецьких фотографів І.Іванця, Т.Мойсейовича, В.Оробця, Ю.Буцманюка, виникла велика колекція фотодокументів [8].

У 1916 році І.Іванець створив проект стілецького прапора. Були також створені пісні на слова Р.Купчинського, Ю.Шкрумеляка, і музику М.Гайворонського «Їхав стрілець на війноньку, «Нема в світі краших хлопців», «Питається вітер смерти», «Ой та ідуть січові стрільці», «В долині село» які стали народними і їх співають до сьогодні. Пісні «Човен хитається серед води», «Зажурились галичанки», відображають останній період стрілецької епопеї. [9].

З під пера стрілецьких письменників та публіцистів вийшли низки прозових творів про стрілецькі бойові будні (Р.Купчинський, А.Лотоцький, О.Назарук, В.Дзіковський, М.Угрин - Безгішний та інші). Також «Пресовою Квартикою» видавалися часописи «Шляхи», «Самоохотник», «Бомба», «Самопал», «Усуsus» та низка інших в яких висвітлювалися актуальні питання тогочасного життя, друкувалися поетичні та прозові твори. Для їхнього існування було спеціально створено «Стрілецький пресовий фонд» [8].

Слід наголосити, що участь українських жінок в лавах полку Українських Січових Стрільців це ще одна з героїчних сторінок української військово-політичної організації першої чверті ХХ століття [4,с.167-170].

Такі видатні українські жінки, як хорунжі Олена Степанів, Софія Галечко, десятники Ганна Дмитерко і Павліна Михайлишин, стрілець Оля Підвисоцька, мед. сестра Катерина Гладун, санітар Василько Ошийко і багато інших українських героїнь були окрасою полку УСС. Діяльність у полку УСС високоосвічених жінок, випускниць гімназій, семінарій та університетів, привернуло до себе увагу широких верств населення як Галичини та і далеко за її межами [8].

У висновок наголосимо що саможертва та всестороння діяльність полку Українських Січових Стрільців у Першій світовій війні та на благо відновлення

Української держави в 1918-1920 роках, мала вплив на формування українського національно визвольного руху 30-50 років ХХ століття... [4,с.167-170].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Гратевич Б. Українські Січові Стрільці. 1914 - 1920. - Львів, 1935.
- 2.Гордієнко В. Українські Січові Стрільці. - Львів, 1990.
- 3.Думін О. Історія Легіону Українських Січових стрільців 1914 - 1918. - Львів, 1936.
- 4.Ідзьо В. Українські Січові Стрільці - символ українського державотворення першої чверті ХХ століття. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2010. - Т. XVI.
- Ідзьо Віктор. Українські Січові Стрільці у Першій світовій війні та в українському державотворенні. 100 років від початку I світової війни(1914-2014). - Газета громадської організації “Львівське Ставропігіївське Братство”. - Львів, листопад-грудень 2014р. - Число XI-XII. - С.4-5.
- Ідзьо Віктор. Австрійський полк «Українські Січові Стрільці» (1914-1918), німецька дивізія «Галичина» (1943-1945рр.) - військові бойові формування з українців у часи першої та другої світових воєн та їх участь в українському державотворенні у першій половині ХХ століття. Наукове видання. - Львів, Видавництво Університету «Львівський Ставропігіон», 2016р. - 38с.
- 5.Литвин М. Р., Науменко К.Є. Історія Галицького стрілецтва. - Львів, 1991.
- 6.Ріпецький С. Українське Січове Стрілецтво. Визвольна ідея і збройний чин. - Нью - Йорк, 1956.
- 7.Ріпецький С. «За волю України». Історичний збірник УСС. - Нью - Йорк, 1956.
- 8.Українські Січові Стрільці. Збірник фотографій до історії Українських Січових Стрільців у шести тематичних збірках. Упорядники Я. Онищук, О. Паськевич. Автор тексту Я. Онищук. - Львів «ГВС», 2003.
- 9.Ідзьо. Віктор. Відновлення Галицького Королівства (1215-1221рр.) Священною Римською імперією в австро-угорський період української історії(1772-1918рр.). Наукове видання. - Львів, Видавництво Університету «Львівський Ставропігіон», 2015р. - 150с.

ФОТО-ДЖЕРЕЛА до праці «Полк Українські Січові Стрільці (1914-1918рр.) та його участь в українському державотворенні у першій чверті ХХ століття». ©

Фото 1. Навчання новобранців Легіону УСС. Стрибичів, 1914 р.

Фото 2. Сотник Р.Дудинський нагороджує українських січових стрільців, учасників битви за Карпатську гору Маківку медалями “За хоробрість”. Карпати, 1915 р.

Фото 3. Сотня Січові Стрільців під керівництвом А.Мельника над Золотою Липою. Пановичі, 1915 р.

Фото 4. Наслідник австро-угорського престолу ерц-герцог Карл Габсбург, майбутній останній імператор Австро-Угорської імперії з 1916 по 1918 роки, на огляді легіону Українських Січових Стрільців. Гнильче, 23 липня, 1915 р.

Фото 5. Наслідник престолу ерц-герцог Карл Габсбург, під час відвідин легіону Українських Січових Стрільців. Золота Липа, 27 липня, 1915 р.

Фото 6. Обоз полку Січових Стрільці на позиціях над Золотою Липою, 1916 р.

Фото. 7. Хорунжий М.Мінчак віддає наказ Січовим Стрільцям своєї чоти обороняти Соснів.

Фото. 8. Підполковник А.Варивода з командирами та воїнами УСС. Бережани, 1916 р.

Фото. 9. Друга чота сотні УСС. Поділля, 1916 р.

Фото. 10. Кінний відділ УСС під керівництвом поручика Р. Камінського. Поділля, 1916 р.

Фото. 11. Ерц-герцог В.Габсбург (І.Вишиваний), сотник полку УСС, 1917 р.

Фото. 12. М.Тарнавський. Український полководець, полковник, командир полку УСС, 1917 р.

Фото. 13. Комітет Стрільцького пресового фонду. З ліва на право, четар П.Дідушок, четар О.Новицький, сотник Д.Вітовський, хорунжий І.Рогульський, хорунжий М.Матчак, 1916 р.

Фото. 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20. Жінки в полку УСС: хор. УСС О.Степанів, хор. УСС С.Галечко, дес. УСС Г.Дмитерко, мед. сестра УСС Г.Гладун, санітар УСС К.Ошийко, стрілець УСС О.Підвисоцька, ст. десятник УСС П.Михайлишин.

